

Schaktningsövervakning vid Tullhuskajen

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning L2009:7173, stadslager
Gamla Tullhuset 1
Norrköpings socken
Norrköpings kommun
Östergötlands län
Östergötland

Marcus Asserstam

Schaktningsövervakning vid Tullhuskajen

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning L2009:7173, stadslager

Gamla Tullhuset 1

Norrköpings socken

Norrköpings kommun

Östergötlands län

Östergötland

Marcus Asserstam

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2020

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

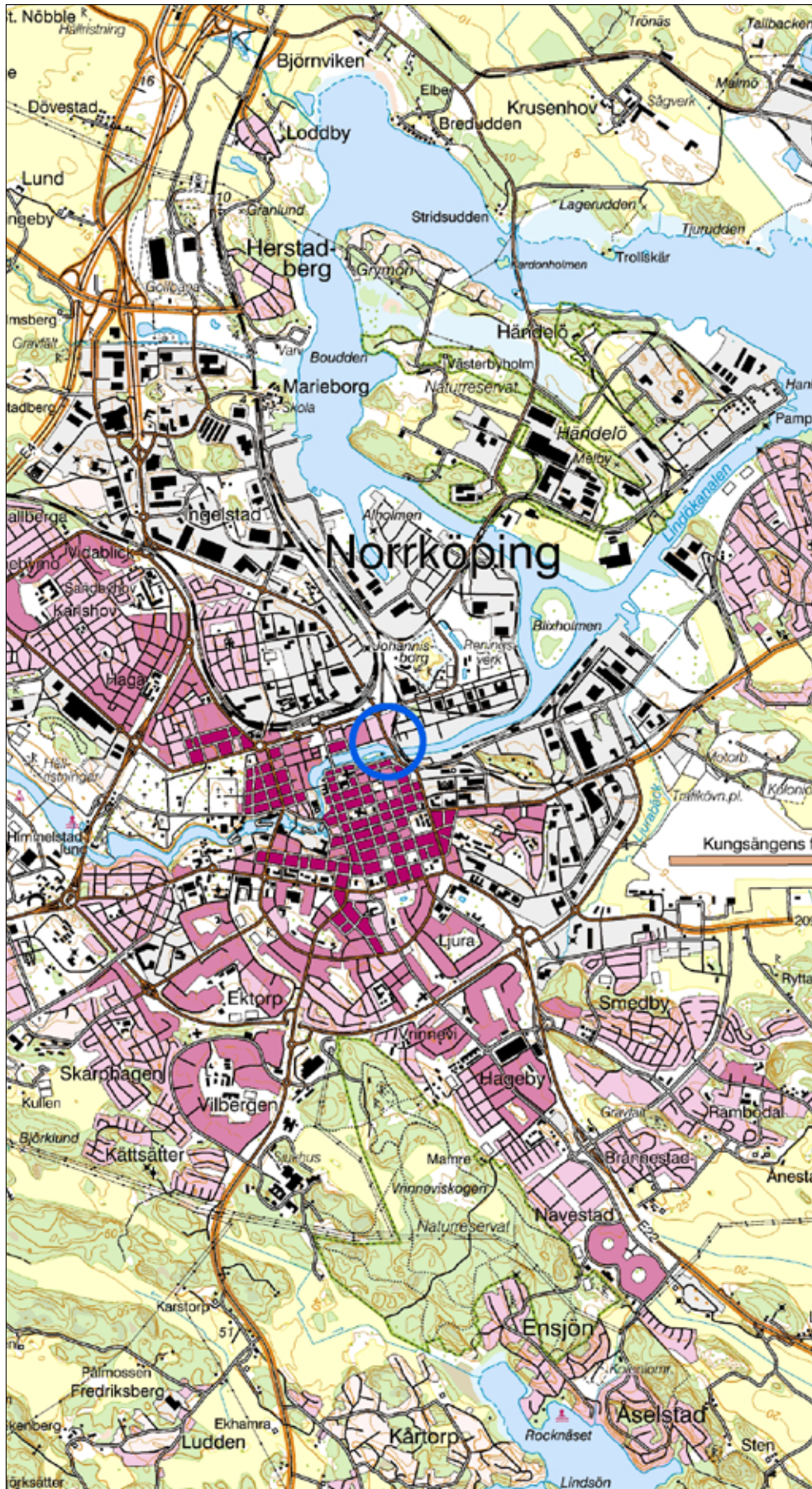
Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande MS2012/02954.

ISBN 978-91-7453-837-3

Tryck: JustNu, Västerås 2020

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Syfte, metod och genomförande	5
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Norrköpings historia	6
Tidigare undersökningar	7
Undersökningsresultat	8
Referenser	10
Litteratur	10
Tekniska och administrativa uppgifter	11
Bilagor	12
Bilaga 1. Schakttabell	12

Figur 1. Undersökningsområdet markerat med en blå ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Under perioden 4 mars–15 april 2019 genomförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning vid Tullhuskajen i Norrköping. Detta gjordes i samband med att Norrköpings kommun skulle schakta inför anläggandet av betongfundament för nytt bryggdäck, samt för nedläggandet av elkabel. Inget av antikvariskt intresse påträffades.

Inledning

Med anledning av att Norrköpings kommun skulle schakta inför anläggandet av betongfundament för nytt bryggdäck, samt för nedläggandet av elkabel vid Tullhuskajen i Norrköping, har Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Den berörda ytan ligger inom och strax utanför fornlämning L2009:7173, Norrköpings äldre stadslager. Arbetet genomfördes på uppdrag av Länsstyrelsen i Östergötlands län och bekostades av Norrköpings kommun. Fältarbetet utfördes 4 mars–15 april 2019 av Marcus Asserstam och Fredric Wirbrand. Projektledare var Marcus Asserstam som också har sammanställt denna rapport.

Syfte, metod och genomförande

Syftet med undersökningen var att i första hand tillse att fornlämning berördes i så liten omfattning som möjligt. Eventuella fornlämningar som framkom vid schaktningen skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning, och om möjligt dateras. Undersökningen genomfördes som en schaktningsövervakning under arbetets gång.

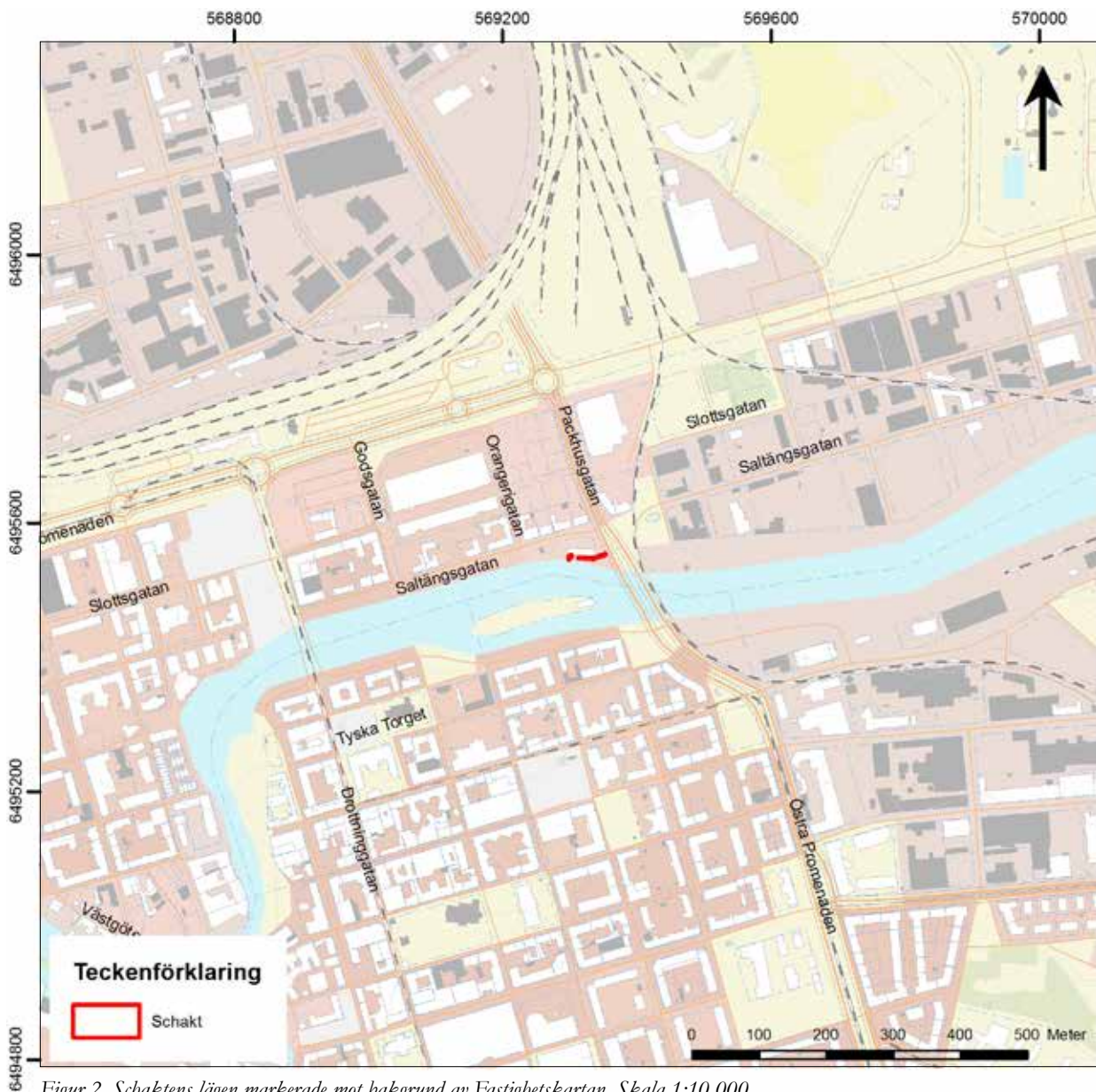
Undersökningsområdet är beläget vid Tullhuskajen intill hamnbron (figur 2). Två mindre schakt kom att grävas för betongfundament i kajen nära Tullhuset, samt ett längre ledningschakt i öst–västlig riktning från hamnbron till framför Tullhuset.

Schakten mättes in med RTK-GPS och beskrevs i text (bilaga 1). Foton togs över arbetets fortskridande.

Topografi och fornlämningsmiljö

Norrköpings historia

Norrköping fick stadsprivilegier under första hälften av 1300-talet, men stadens expansion kom att dröja till 1500-talets andra hälft då Gustav Vasa anlade en kungsgård, Norrköpings hus, och en utförselhamn. År 1613 anlade Johan III Johannisborg, ett residens med holländska förebilder. Under 1600-talet anläggs även ett flertal industrier som kom att leda till en expansion av staden och under 1600-talet kom Norrköping att vara rikets andra stad storleksmässigt och även rikets ledande industristad. Under denna period växer planer fram på att ge staden ett tidsenligt vinkelrätt gatunät (Carlsson m.fl. 2014 och där anf. litt.).

Figur 2. Schaktens lägen markerade mot bakgrund av Fastighetskartan. Skala 1:10 000.

Lite är känt om Saltängen före 1600-talet, men senare års undersökningar pekar på att området sannolikt nyttjades för stadsodlingar. Under 1600-talet börjar den ”nya staden” som den kallas att anläggas i området. Främst var det förmögna handelsmän som kom att bebygga området för att skapa ett representativt område i slottet Johannisborgs närhet. Bland annat uppförs Louis de Geers palats Stenhuset som stod klart 1646. Till stora delar kom bebyggelsen i området att härjas hårt av ryssarnas härjningar 1719 (Carlsson m.fl. 2014 och där anf. litt.).

Tidigare undersökningar

Ett flertal arkeologiska undersökningar har genomförts i området under senare år. Strax norr om undersökningsområdet inom kvarteret Spinnhuset visade en förundersökning 2012 på bevarade lämningar från 1600–1700-tal. Dessa bestod av bebyggelse-rester och kulturlager. Även spår efter sockerbruket Planeten påträffades genom bland annat toppsockerformar och sirapskrukor (Lindeberg 2012).

Kvarteret Stenhuset beläget väster om det aktuella området och inom vilken trädgården till Loius de Geers palats har legat har undersökts vid två tillfällen. År 2008 påträffades ett mäktigt odlingslager med fynd från 1600–1700-tal (Nordström & Tagesson 2008). Odlingslagret framkom även under 2009 då platsen undersöktes igen. Då påträffades även odlingsgropar och ett raseringslager från den stora branden på Saltängen 1711. Keramikerna från detta lager kopplades till en högre ståndsmiljö. Även rester efter en källare dokumenterades samt en djup damm där intilliggande äldre odlingslager daterades till 1400-tal (Dardel m.fl. 2011).

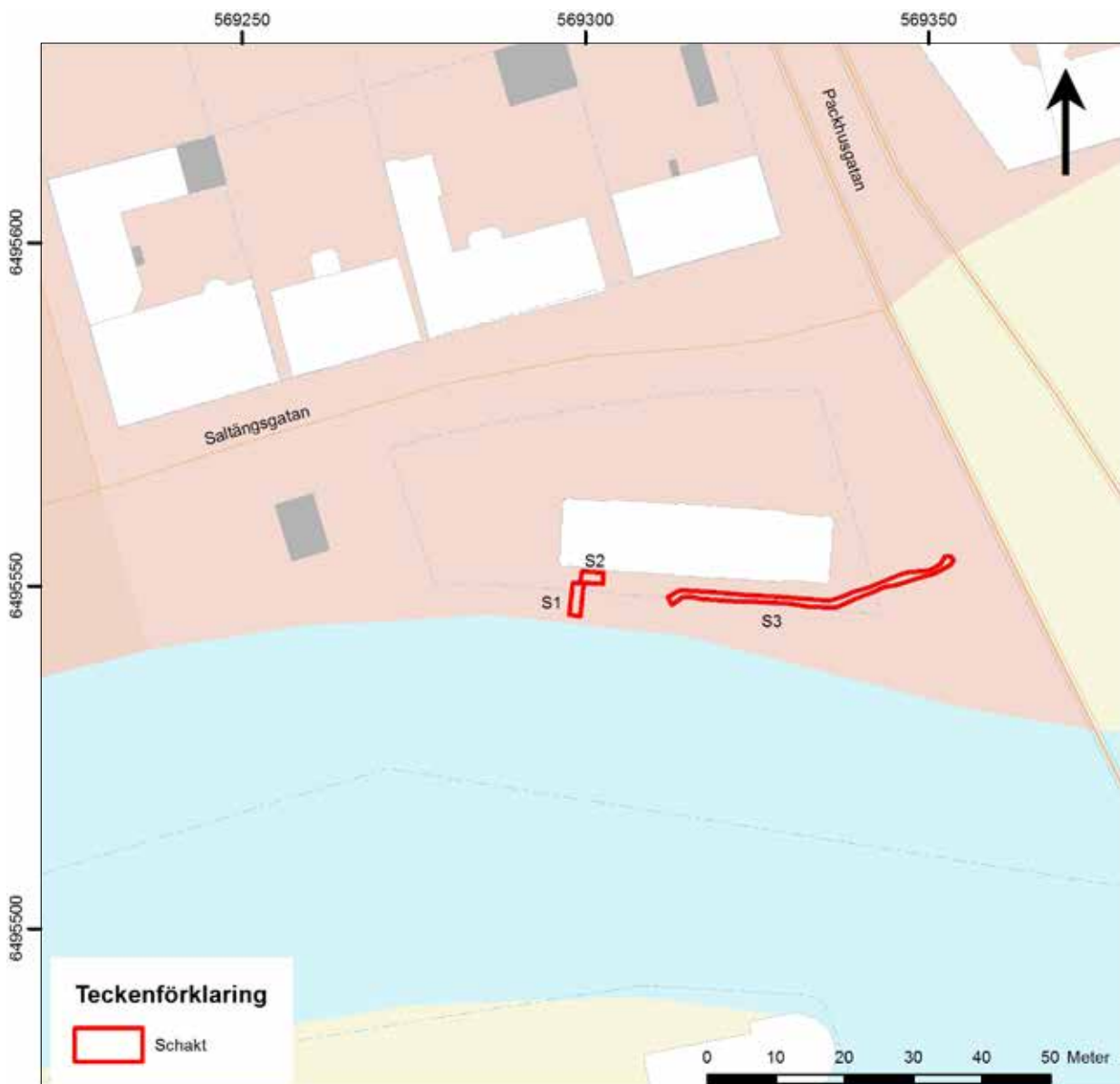
I Godsgatan ytterligare västerut påträffades kulturlager samt grundmuren efter en huslänga från 1700-tal eller början av 1800-tal vid en schaktningsövervakning (Lindeberg 2014). Direkt öster om Rodgagatan i kvarteret Gubben påträffades 2010 lämningar efter grundmurar, källare, stenläggningar, äldre gatu- och/eller gårdsytor, brandlager med mera. Fynden från platsen daterades från 1600-talets förra hälft till och med 1900-tal (Stibéus & Lindman 2011). Under 2011 genomfördes ytterligare undersökningar på platsen där byggnadslämningar från olika faser under perioden 1627–1800-tal påträffades. I fyndmaterialet fanns bland annat en stor andel importerade varor (Carlsson m.fl. 2014).

I kvarteret Mässingen väster om Godsgatan påträffades 2014 flera skikt av bebyggelse-lämningar som sträckte sig tillbaka till 1600-tal bestående av både bostäder och verk-städer. Även rester efter tobaksodlingar dokumenterades (Feldt & Norman 2016).

Utifrån historiska källor och tidigare undersökningar i området förväntades på förhand lämningar från 1600-tal och framåt kunna påträffas vid undersökningen.

Undersökningsresultat

Tre schakt har inom ramarna för denna undersökning övervakats. Vid ankomst till undersökningsområdet första dagen uppvisade entreprenören ritning från 1995 över kajens konstruktion inför ombyggnation av densamma. Enligt denna skulle kajdelen under ett sättsandslager vara uppfyllt med lecakulor till ett djup av cirka 2 meter. Schakt 1 öppnades för att bekräfta ritningen. Schaktet var 4,8×1,8 meter stort och grävdes till ett djup av 0,4 meter där förekomsten av lecakulor kunde bekräftas under ett 0,2 meter tjock sättsandslager som överlagrades av gatsten. Vidare schaktning närmast kajen kom därefter att släppas då marken sedan tidigare var söndergrävd.

Figur 3. Schaktens lägen mot bakgrund av Fastighetskartan. Skala 1:1 000.

Schakt 2 öppnades nära Tullhuset och avsåg ett fäste för segelduken över bryggdäcket. Schaktet var $3,3 \times 1,6$ meter stort och 1,4 meter djupt. Endast moderna fyllnadsmassor i form av brun sand, grått singelgrus och stenar påträffades.

Schakt 3 var ett längre ledningsschakt för elkabel. Schaktet var $42,4 \times 0,6$ meter stort och 0,8 meter djupt och sträckte sig från Hamnbron i öster över gräsmark och in i gatstensbelagd mark framför Tullhuset. Längst i öster följde schaktet ett äldre elkabelschakt. I schaktet förekom endast moderna massor av brun sand och grus med inslag av sten och tegel.

Omfattande markningrepp i samband med brobygge och uppförande av kajen har bevisligen genomförts och eventuella lämningar har således tidigare grävts bort. Undersökningen kunde inte påvisa något av antikvariskt intresse.

Figur 4. Undersökningsområdet. Foto från väster av Marcus Asserstam.

Referenser

Litteratur

- Carlsson, M., Bergman, A., Bertheu, M., Gustafsson, S., Johansson, M., Jonsson, L. & Åkerhagen, A. 2014. *På de rikas bord – en undersökning av lämningar från 1600- och 1700-talet i kvarteret gubben i Norrköping*. Arkeologisk undersökning. RAÄ S:t Johannes 96. Kvarteret Gubben 8. Norrköpings stad och kommun. Östergötlands län. Arkeologikonsult rapport 2014:2486.
- Dardel, E., Carlsson, M. & Johansson, M. 2011. *På jakt efter Louis de Geers trädgård*. Särskild arkeologisk undersökning. Kv. Stenhuset 7. Norrköpings stad och kommun. Östergötlands län. RAÄ St. Johannes 96. Arkeologikonsult rapport 2011:2254.
- Feldt, A-C. & Nordman, A-M. 2016. *Smeder och tobak på Mässingsbrukets tomter*. Arkeologisk undersökning. S:t Johannes 96:1. Kv Mässingen, Sveaparken och Rodgagatan. Norrköpings stad och kommun. Östergötlands län. Östergötlands museum rapport 2016:11.
- Lindeberg, M. 2012. *Sockertillverkning, hantverk och odling på Saltängen. Lämningar från 1600- och 1700-talet i Kvarteret Spinnhuset*. Arkeologisk förundersökning inom fornlämning RAÄ 96 (stadslager) i Kvarteret Spinnhuset, Norrköpings stad och kommun, Östergötlands län. Arkeologikonsult rapport 2012:2613.
- Lindeberg, M. 2014. *Lämningar efter en buslänga – från slutet av 1700-talet–början av 1800-talet på Godsgatan*. Förundersökning i form av schaktningsövervakning inom RAÄ 96, Norrköpings stad och kommun, Östergötlands län. Arkeologikonsult rapport 2014:2753.
- Nordström, A. & Tagesson, G. 2008. *I Louis de Geers trädgård*. Arkeologisk förundersökning. Kv Stenhuset. RAÄ 96. Norrköpings stad och kommun. Östergötland. UV Öst rapport 2008:47.
- Stibéus, M. & Lindman, G. 2011. *Bebyggelse och kulturlager från 1600–1800-talen på Saltängen*. Arkeologisk förundersökning. RAÄ 96:1. Kv Gubben. Sankt Johannes. Norrköpings stad och kommun. Östergötlands län. UV rapport 2011:7.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM18141
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-13743-17, 2018-07-24
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
<i>Undersökningsperiod:</i>	4 mars–15 april 2019
<i>Personal:</i>	Marcus Asserstam (projektledare) Fredric Wirbrand
<i>Landskap:</i>	Östergötland
<i>Län:</i>	Östergötland
<i>Kommun:</i>	Norrköping
<i>Socken:</i>	Norrköping
<i>Fastighet:</i>	Gamla Tullhuset 1
<i>Fornlämning:</i>	L2009:7173, stadslager
<i>Ekonomisk karta:</i>	64F 9GN Norrköping
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X6495549/Y569314
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningmetod:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Längd×bredd (m)	Djup (m)	Area (m ²)	Topografiskt läge	Beskrivning	Anläggningar
1	4,8×1,8	0,4	7,8	Schakt i stenlagd kaj	Schakt för betongfundament. I schaktet endast moderna fyllnadsmassor.	–
2	3,3×1,6	1,4	5,4	Schakt i stenlagd kaj	Schakt för betongfundament. I schaktet endast moderna fyllnadsmassor.	–
3	42,4×0,6	0,8	43,4	Schakt i gräsmark och stenlagd kaj	Schakt för elkabel. I schaktet endast moderna fyllnadsmassor.	–